

Павел Вежинов
Сините пеперуди

1

Сънуваше в тоя миг зелено небе с чисти и нежни облаци, които спокойно се носеха над безкрайната равнина. Сънуваше кафяви скали, в сред които блестеше като синьо око малко планинско езеро. Сънуваше червени покриви в сред тъмните клони на боровете, усещаше дълбоко в душата си сладкия дъх на смолата.

— Време е да ставаш, Алек...

— Да, майко — отвърна той тихо.

И някаква спокойна и плаха нежност погали като с ръка сърцето му.

— Време е, Алек!...

Сега се носеше като облаче над степта и гледаше пъстрите гърбове на антилопите, които плаваха в сред древната трева. След това внезапно отвори очи и видя надвесено над себе си желязното лице на Дирак.

— Пристигаме ли? — попита той глухо.

— Да, Алек — отвърна спокойно роботът. — Време е да се събудиш...

Човекът въздъхна едва забележимо и се огледа. Съзнанието му се бе възвърнало внезапно и остро, сега той знаеше много добре, че се намира в рековалесцентната камера на „Нептун“, на шестнайсет светлинни години от Земята, която сънуваше. Но през всеки един от тия дни, където и да се намираше тая загубена в хаоса пращинка, той я носеше със страшна мощ в себе си, във всяка от своите клетки.

— Вие споменахте майка си, Алек — каза роботът. — Не знаех, че сте имали майка.

Човекът усети как сърцето му потрепера. Чудното творение на Багратионов, с маска на Роденовия мислител, говореше на най-жестокия от всички езици — безпогрешния и точен език на машината. Тая мисъл всъщност беше ужасна. Да, имал е, било е някога!... Неговите шестнайсет години, които звездният кораб

неумолимо разтягаше, отдавна се бяха превърнали в гроб за най-скъпите хора, които бе оставил на Земята.

— Да, имах — отвърна той тихо.

— Защо не дойде да ви изпрати на космодрома?

— Тя нямаше сърце за тия работи, Дирак! — каза Алек горчиво. — Тя имаше съвсем обикновено, слабо майчинско сърце...

— Да, разбирам — каза роботът.

Но не разбираше, това никога нямаше да разбере.

— И все пак толкова хора ви изпратиха — каза той. — Нима всички бяха безсърдечни?

Внезапно камерата сякаш изчезна от очите на човека, той видя себе си под кристалния купол на обсерваторията, видя съвсем близо до своите нейните нежни късогледни очи.

„Сигурен ли си, че трябва, Алек?“

„Да, трябва, мила — каза той. — Наистина трябва.“

„Бедничък мой, миличък! — каза тя с мокро от сълзите лице. — Бедничък мой, нещастен!“

Слънцето блестеше на чистото небе, духаха леки, топли ветрове, слаба пролетна тревица растеше между бетонните блокове на космодрома. Когато се изкачваше по стръмните стъпала на звездолета, стотици обективи следяха най-малкото му движение. Той не се обърна, нямаше сили да погледне назад, да види още веднъж тия, които се прощаваха с него завинаги. Месеци след това нямаше сили да погледне малката Звездица, нежно и печално пулсираща своята бледа светлинка в безкрая. Не, нямаше сили, нямаше откъде да ги вземе...

— Зле ли ти е, Алек? — попита роботът. Човекът трепна.

— Не, нищо!... Бъди спокоен, Дирак... Чувствувам се съвсем нормално. А как е Казимир?

— Сега е в биологичната камера...

— Искам да го видя! — каза Алек.

Роботът натисна едно от копчетата на малкия пулт, екранът светна. Казимир лежеше полугол под блестящия рефлексор и поемаше неподвижен и блед своята загубена жизненост. По тънките биопроводници, обхванали в гъста мрежа силните му гърди, пулсираше плазма. Нямаше никакво съмнение, че Дирак е направил всичко, което е нужно, и все пак Алек усещаше в

сърцето си неясен страх. Неговият строг и малко суров профил изглеждаше сега съвсем безжизнен, очите му бяха хлътнали като на мъртвец. Въпреки всичко анабиозата беше един вид смърт, макар и затворена в определени граници.

— Какво му е състоянието? — запита той неспокойно.

— Всичко е наред... След два часа ще го събудя...

— Да, добре — каза тихо човекът.

— Сега ще ти донеса храна... И не прави глупости, моля ти се, опитай се да я погълнеш...

— Бъде спокоен — каза Алек и се усмихна мъчително. — Как мислиш, бих ли могъл да стана?

— Не по-зле от всеки друг път — каза уверено Дирак.

— Тогава да опитаме.

— Не, рано е още...

— Искам, Дирак... Моля ти се, подай ми ръката си...

Роботът неуверено замълча. Желанията на хората бяха за него закон, освен когато ги подлагаха на някоя сериозна опасност. Но сега очевидно случаят не беше такъв.

— Добре — каза той. — Но само за малко...

И му подаде студената си ръка, облечена в мека ръкавица. Алек се повдигна бавно, но усети, че веднага му прилоша.

— Да, наистина рано е — каза той с обезсилен глас. — Върви, Дирак, донеси да похапна... Може би това ще оправи работата...

Дирак го погледна с гладките, искрящи лещи на очите си и безшумно излезе.

Часовникът работеше неуморно над главата му, кръглият, стар, смешен часовник. Времето си правеше с него всякакви шеги, но той все тъй педантично и уверено отбройваше своите лъжливи часове. Беше съвсем сляп и безпомощен, само Дирак му обръщаше от някаква своя гледна точка по-сериозно внимание. Но хората дори не го поглеждаха. И Алек не го гледаше, той наблюдаваше с притаен дъх грамадната блестяща звезда, към която бе летял години наред всред безкрая. С просто око се виждаше и Хела — мъничка, синя Звездица, — студена и нетрепкаща. Сега чувствуваше някаква странна враждебност към нея, смесена с горчивата тиха мъка, която от години запълваше сърцето му. Каквото и да има там, то нямаше да бъде същото, ще

си остане винаги чуждо, далечно и непонятно. Колкото и живи да бъдат там непознатите същества, те никога няма да го разберат и почувствуват. Пред прага на целта той дори се плашеше да мисли за нея.

Внезапно екранът светна и той видя пред себе си Казимир — неговото бледо лице и очите му, които се усмихваха.

— Здравсти, Казимир — каза Алек нежно. — Как се чувствуваш?

— Отлично! — отвърна Казимир със слаб глас. — Отлично, старо момче. А ти?

— Като Винету — индианския вожд! — засмя се Алек. — Знаеш ли, че си се изменил?... И на всичко отгоре станал си по-млад!...

— Честна дума — и ти... Видя ли Хела?

— Да, нищо и никаква Звездица — каза Алек. — Изглежда, мойто момче, че не си струваше да бърхаме толкова път заради нея...

Мъничка, тъмна сянка падна върху лицето на пилота.

— Заради нея ли? — каза той. — Честна дума, Алек, заради нея не бих си помръднал и малкия пръст...

— Да, знам какво си мислиш — усмихна се горчиво Алек. — Но не ти ли се струва, че нещо, което трябва да доказва себе си, не е истинско нещо... Смисълът на нещата е в самите тях, Казимир...

Пилотът не отговори веднага. И той бе имал горчиви и страшни часове, но тогава тоя дребничък учен с очи и лице на поет много по-добре умееше да го утешава.

— Не мисли за това, Алек! — отвърна той. — Тръгнали сме и ще стигнем. А щом стигнем, ще имаме вече още по-хубава цел — да се върнем обратно...

— Тъй е — каза Алек и едва забележимо се усмихна.

— Докато спяхме, имало ли е някакви произшествия?

— Не, нищо особено... Обикновените и банални истории — астероиди, полета на силно лъчение... Но старата черупка се държи блестящо...

— С помощта на Дирак, естествено — отвърна Казимир. — Не мислиш ли, Алек, че тая вселена е дяволски еднаква...

— Защото все още не сме се срещали с живата природа, мойто момче...

Пилотът вдигна рамене.

— Кой знае! — измърмори той. — Да ти кажа право, никак няма да се учудя, ако на Хела ни посрещне Багратионов... Ама съвсем никак...

Вратата на Алек безшумно се отвори и Дирак влезе в камерата. Първата му работа беше да погледне към таблата, с която беше донесъл храна.

— Да, добре! — кимна той. — Гладен ли си, Казимир?

— Ужасно — каза пилотът. — Но не за твоята кухня, приятелю...

— Защо моята?... Ти забравяш, че вашето меню е изготвено от три института...

— Да вървят по дяволите! — каза пилотът искрено възмутен.

— Не помниш ли какви изявления направи по този случай в пресата? — обади се Дирак безмилостно.

— Винаги ще се проклинам за това...

— Имаш страшно лош жаргон, приятелю! — забеляза невъзмутимо роботът. — Това не е език за космически пътешественици...

— Прав си!... И затова можеш спокойно да вървиш и ти по дяволите...

Дирак взе таблата.

— Искате ли да ви пусна някой филм?

— Не, благодаря — каза пилотът. — Наспал съм се много добре.

— Ти, Алек?

— Бих погледал нещичко — каза колебливо Алек.

— Какво да бъде?

— Ами... избери от най-стария архив — отвърна Алек. — Нещо за индианци или привидения.

— Браво! — обади се Казимир. — Привидения бих погледал и аз... До смърт ми омръзна тая космическа скука...

Вратата безшумно се затвори.

Ракетата се отдели от звездолета без никакво сътресение, така леко и безшумно, както малкото кенгуру се отделя от благословената утроба на майка си. Застанал пред командния пулт, Казимир видя само за няколко мига тънката червена диря, после ракетата бързо изостана и угасна като захвърлена в мрака цигара. За миг той почувствува панически ужас от самотата, мъчителна спазма сви гърлото му. Къде отиваха, защо ги бе пуснал? Какво щеше да прави сам в огромната пустош, ако с тях се случеше нещо?

Под него, все тъй синя и тайнствена, плуваше Хела, малко по-голяма от една земна луна. Под тънката завеса на облаците едва се прозираше нейната гладка повърхност, по-тъмна около екватора, прозрачно синя около полюсите. Мощният телескоп на звездолета я беше опипвал внимателно в продължение на три дни, преди да изберат място за кацане. Планетата под тях нямаше континенти — сушата опасваше в широк пояс цялата централна част. Нямаше ни планини, ни вътрешни морета. Нямаше дори острови по двата спокойни, призрачни океана около полюсите. Цялата суша бе покрита с безкрайни лесове, тук-там прорязани от сините мечове на езерата. Ако наистина имаше някакви хора в тоя свят — мислеше Казимир, — те надали биха се различавали много от земните орангутани. И в тоя зверилник ли трябваше да изпрати своя единствен приятел?

Казимир протегна неспокойно ръка към пулта, екранът светна. Той веднага видя възбуденото лице на Алек, който се взираше в планетата. До него Дирак спокойно боравеше с пулта за управление, желязното му лице изглеждаше, както винаги, спокойно и безжизнено.

— Как си, старо момче? — запита Казимир весело. — Как ти се вижда скоростта?

— Просто кошмарна! — отвърна Алек доволно. — Ето сто километра в секунда.

— Как работят уредите?

— Превъзходно!...

— Все пак пазете се! — каза пилотът и в гласа му за миг трепна едва скривана тревога. — Предполагам, че ще намерите там комари като гълъби...

— Това е нищо! — усмихна се Алек. — Мене ме е страх някоя водна змия да не глътне ракетата...

— Тоя път ще й преседне! — каза сърдито пилотът. — И все пак внимавай, старо момче, на четири си отваряй очите...

Екранът върху ракетата угасна. Сега пред тях още по-ясно светеше Хела — красива и спокойна. Оставаха им десетина часа до нея — нищожна крачка в безкрая, който бяха преминали. Дирак все тъй сигурно и безучастно боравеше с апаратурата, без да обръща никакво внимание на планетата. И, разбира се, в това нямаше нищо чудно — за него тя беше просто цел, а не повод за преживяване. Тя не можеше да предизвика в него никакви чувства. Всъщност именно в това се състоеше неговата сила и неговото превъзходство над хората през годините на пътуването. Иначе навярно сто пъти би полудял, сто пъти би върнал звездолета назад или обзет от безумна ярост, сто пъти би го насочил към някое пламтящо слънце. Но хората знаеха неговата сила и спокойно се бяха оставили в ръцете му. Лишен от чувства, той бе по-страшен и от природата, тъй като не зависеше от нея. За него не съществуваха ни времето, ни пространството, за него не съществуваха дори материята, от която бе сътворен. За него всичко бе само повод за размишление. Но и гигантският му ум, който съдържаше в себе си милион знания, не беше основното за неговото съществуване. Единствената и неотменима същност за него бяха хората и техните заповеди. Те бяха по-силни и по-категорични от всички инстинкти, които природата би могла да вложи в живите същества. Багратионов наистина бе сътворил едно чудо, може би по-велико от безкрайния Космос, из който бродеха.

Алек много добре разбираше това и понякога със затаен дъх се взираше в мъдрото, благородно лице на робота. Неговите черти, измислени от древния скулптор, бяха наистина превъзходни. Но той се страхуваше да гледа в неговите кухи очи, в блестящите лещи, които светеха неподвижни на лицето му. Тогава му се струваше, че ще издаде някаква тайна, ще наруши някаква съдбоносна заповед. И ще се случи най-страшното —

машината изведнъж ще осъзнае себе си. В края на краищата това беше нейно право и в такива мигове Алек изпитваше дълбоко и неясно чувство за вина. В такива мигове кой знае защо той се опитваше да му говори топло и ласкаво, но роботът му отвръщаше, както винаги, неизменно вежливо и разумно. Това го дразнеше.

Да, Алек често се улавяше, че роботът го дразни. Дразнеше го преди всичко неговият непротиворечив начин на мислене. Дразнеше го неговата самоувереност, пренебрежението му към всяко съмнително и непотвърдено знание. Това чувство се бореше с безкрайната му признателност, която винаги взимаше връх. И тогава Алек отново ставаше дружелюбен и ласкав.

Когато приближиха съвсем, той запита:

— Как е положението, Дирак?

Сега роботът не вдигаше нито за миг очи от уредите.

— Скорост — 15 километра в секунда — отвърна той. —

Отстояние от...

— Питам те — ще кацнем ли благополучно?

— Няма нито една причина да не кацнем...

Сега Хела бе изпълнила почти целия им хоризонт — вече не тъй синя, с примеси на много нежна резеда. Тънки, ослепителни бели пера от облаци закриваха в прозирна мрежа далечния континент. В този миг те не виждаха езерото, на което трябваше да кацнат, то бе на обратната страна на планетата, там, където едва съзряваше утрото.

— Навлизаме в най-горните слоеве на атмосферата! — докладва след малко Дирак. — Гъстота на въздуха — осем процента — по-висока от очакваната...

— Намали скоростта!

— Знаеш много добре, Алек, че регулаторът е автоматичен.

— Не вярвам много на автомати — отвърна любезно човекът.

— А аз пък вярвам — каза роботът. — Досега нито един от автоматите не ни е излъгал...

— Досега не значи винаги...

— Да, разбира се — отвърна спокойно Дирак. — И все пак не виждам причини за безпокойство. В автомата са включени и изненадите.

След един час те прелетяха над езерото — тънка синя ивица в сред безкраен лес. Дирак все тъй не откъсваше поглед от своите прибори.

— Дължина на езерото 80 километра — докладва той. — Средна широчина около петнадесет километра. Дълбочина в централната част около триста метра, близо до бреговете около двайсет...

И след няколко секунди добави:

— Извънредно удобно за кацане и за отлитане. Трябваше да прелетят още веднъж цялата планета, постепенно да убият височината и да кацнат с минимална скорост на водната повърхност. Отново нощ и отново ден — като насън. Облачната пелена се бе сгъстила, вече много рядко пред очите им се мяркаше сушата на континента. Най-после Дирак каза:

— Пригответи се!...

Когато ракетата потъна в млечната белота на облаците, Алек почувствува как сърцето му потрепера от блаженство. След безутешната пустош на вселената, след неизбройните океани от леден мрак тая чудна мека топла белота му се стори като нежна прегръдка, като гукане на диви гълъби, като песен — като всичко, което бе загубил на далечната земя.

След това светна и заблестя синята гладка повърхност на езерото, синината изпълни до края цялото му същество. Все по-близо и по-близо, удар! Ракетата се гмурна във водната бездна и сега около нея нямаше нищо друго освен зеленикав здрач, който струеше и бягаше край кристалнопрозрачните илюминатори.

3

Когато слязоха на брега, валеше слаб, светъл дъждец, но скоро облаците се разкъсаха и над тях светна чистото небе.

Алек стоеше на брега и усещаше земята под себе си като жива. Той гледаше небето и не можеше да спре сълзите, които свободно течаха по лицето му. Всичко в него трепереше. И все пак наистина се беше случило чудото, което очакваха през дългите години. Имаше отново земя, небе и облаци. Имаше естествен въздух и чиста небесна светлина. Имаше топлина,

която извираше от природата. Имаше сетива, които му служеха. Но глас нямаше, гласът бе угаснал в гърлото му, не можеше да каже нито дума. И не можеше да направи нищо в тоя миг, освен да диша дълбоко и да усеща как постепенно се възвръщат силата му и неугасимата жажда за живот.

На две крачки от него стоеше роботът и въртеше бавно като камера своята желязна глава. И всъщност тя наистина беше камера. От тоя миг всичко около него щеше да се запечата в миниатюрните му касетки като образ и звук. И щеше да се възпроизвежда след това хиляди и милиони пъти, докато хората желаят да го виждат. Всичко, което докосваха студените му очи, ставаше в тоя миг безсмъртно.

Най-после Алек каза:

— Как ти се струва, Дирак?

— Всичко очаквах да видя — отвърна роботът, — само не и това...

Той наистина беше запознат с всичко, което космонавтите бяха открили досега.

— Какво толкова чудно? — запита Алек.

— Прилича ми на някаква бутафория...

Алек беше готов да се закълне, че в гласа му прозвучаха нотки на разочарование. Едва сега той обхвана гледката около себе си с критичен поглед. Да, наистина имаше нещо нередно, но още не можеше да го разбере. Дърветата около него не приличаха на земните дървета, а на гигантски цветя. Огромните мечовидни листа, няколко десетки метра високи, никнеха направо от земята. Масивните стебла, гладки и зелени, растяха между тях и завършваха с гигантски цветове с формата на камбани — жълти, бледорозови, синьозелени. В един миг Алек изпита неясното чувство, че се е превърнал в нищожна мравчица и в тоя вид пълзи из безкрайна леха от лалета. Земята бе покрита с жилав мъх, който по-скоро приличаше на някаква синтетична материя. Наистина странна гора, чиста и непокътната, сякаш това беше първият ден на нейното сътворение.

— Всъщност какво ти прави впечатление? — запита Алек.

— Не виждаш ли? — каза Дирак. — Абсолютно никакъв белег на живот. Вече двамайсет минути стоим на брега, а не съм видял дори мушица...

— Тъй ли? — запита Алек неуверено.

— Бих забелязал и мравчица сред тревата — каза Дирак уверено. — Но наистина няма. Като че ли всичко това е сътворено в някаква гигантска лаборатория...

Алек го погледна озадачен. Някакво неясно чувство на страх мина като полъх през душата му.

— Не бързай, Дирак! — каза той. — Ще се поразходим, ще видим...

— Да, разбира се — отвърна бързо работът. — Всъщност не виждам нито една причина да няма и по-висш живот...

— Тогава да вървим... Взе ли оръжие?

Дирак би се усмихнал снизходително — ако можеше. Понякога хората задаваха наистина невероятно глупави въпроси. Неговата главна задача в тая експедиция беше да охранява човека, да бди над неговата безопасност и сигурност. Всичко друго беше второстепенно.

Те тръгнаха бавно край брега. Не беше възможно да бързат — така жилава беше тревата и на всяка крачка ги спъваше като изкуствено заложен примки. Дирак успя да откъсне един стрък и внимателно го разгледа.

— Съвсем обикновено растение — констатира той. — На принципа на фотосинтезата. И не може да бъде друго, иначе откъде би се взел тоя кислород?

Те скитаха тъй около един час, докато Алек съвсем се умори.

— По-добре да се върнем — предложи той. — Ще продължим с всъдеходката...

Точно в тоя миг прелетя първата пеперуда. Тя се откъсна от едно огромно жълто цвете и кацна на десетина метра от тях. Беше наистина грамадна пеперуда — размахът на крилете ѝ надминаваше три метра. Но тя порази Алек не толкова с размерите си, колкото с необикновената си красота — малко странна и декоративна като всичко друго наоколо. Крилете ѝ бяха кадифено-сини с тъмни жилчици и бледожълти петна. Грациозни пипалца, които завършваха с малки жълти топчици, мърдаха неспокойно над главата ѝ. Тялото ѝ сякаш бе облечено в някаква нежна материя с меки отблясъци, каквато човешката ръка надали

би могла да сътвори. Въпреки грамадните си размери тя изглеждаше лека, стройна и изящна като цветче.

— Тя ни гледа! — каза Алек развълнувано. Пеперудата наистина гледаше право към тях със своите грамадни черни очи, бляскави като диаманти. Колкото и да бе далече, Алек съвсем ясно почувствува в нейния поглед любопитство, вълнение, жив интерес. Внезапно пеперудата раздвижи леко крилете си, някаква странна музика долетя до слуха им.

— Тя ни проговори! — възкликна Алек.

Но Дирак загадъчно мълчеше. Неговият суперум навярно правеше своите хиляди преценки в секундата. И все пак изводът му беше съвсем скромнен.

— Това е обикновено насекомо! — каза той.

Алек се запъти към пеперудата — съвсем бавно, за да не я изплаши. Тя не помръдна, само пипалцата ѝ щръкнаха като антени. Но той ясно забеляза тревогата в погледа ѝ, която постепенно премина в уплаха. Внезапно пеперудата разтвори криле и литна. Летежът ѝ бе спокоен и хармоничен, не приличаше никак на хаотичното движение на земните пеперуди. И тъкмо когато приближаваше най-близкото дърво, тя внезапно се превъртя във въздуха и тежко полетя към земята.

Алек се обърна поразен. Зад гърба му Дирак, както винаги спокоен и безучастен, тъкмо прибираще своето ужасно фотонно оръжие.

— Ти луд ли си?

Дирак го погледна с кухите си безизразни лещи.

— Тя щеше да ни избяга, Алек — отвърна той спокойно. — Така или иначе, но трябва да занесем един екземпляр на Земята...

— Но това не е насекомо, глупако! — изкрещя Алек яростно. — Не виждаш ли, че това е разумно същество.

Неговият гняв смути робота, той объркан наведе глава.

— Да разсъдим спокойно, Алек — обади се Дирак с понижен тон. — Очевидно това е най-обикновено насекомо. Разумно същество не лети по дърветата, то живее в домове, труди се, създава блага... А ти видя много добре, че пеперудата дори няма ръце, как би могла тя да се труди?

В миг Алек разбра колко е безсмислен гневът му.

— Ти не си никакъв Дирак — каза той с горчивина. — Ти си най-обикновен дурак...

Но роботът не се предаваше.

— Не се сърди, Алек, само спокойно помисли! — продължи той с равния си глас. — Ти знаеш много добре, че дори кроманьонският човек е носил със себе си някакво оръдие — камък или дърво. Имал е орган, за да си служи с него. Носил е все пак някаква дреха. А тая пеперуда нямаше нищо друго освен това, което природата ѝ е дала. Съвсем очевидно е, че не може да бъде разумно същество. Ти просто се поддаваш на импулси и афектации...

Както винаги, логиката на Дирак беше безупречна.

— И все пак ти извърши днес едно убийство — каза Алек. — Ти си първият робот-убиец на света...

Но това беше мисъл, която Дирак не можеше да възприеме. Тя се самоизключваше в неговия мисловен апарат.

— Добре, Алек, кажи ми поне своите основания — отвърна той. — От какво съдиш, че е разумно същество?

— От погледа ѝ! — каза човекът троснато. — Само от поглед... Такъв поглед не може да има ни звяр, ни насекомо... Такъв поглед може да има само разумно същество.

— Това не е научно обяснение! — отвърна Дирак уверено.

Алек махна с ръка и се запъти към мъртвата пеперуда. Дирак бе стрелял превъзходно, светлинният лъч бе улучил пеперудата в гръдния кош, малко обгоряло петно показваше точното място на попадението. Черните красиви очи бяха угаснали, мъртвата пеперуда едва напомняше за това изящно същество, което преди малко го бе гледало с очи на човек.

— Пренеси я в ракетата — каза Алек сухо. — И се опитай да я балсамираш.

Дирак вдигна пеперудата и мълчаливо я понесе. Сините ѝ криле висяха към земята като криле на ангел. Алек разстроен тръгна след него. Едва когато приближиха ракетата, Дирак тихо се обади:

— Нямаш представа колко е лека... Човекът мрачно мълчеше.

След два часа те потеглиха на път с малката електрическа всъдеходка. Облаците бяха изчезнали от целия хоризонт, на

чистото небе като грамадна звезда светеше далечното слънце. Машината се хлъзгаше безшумно по мекия килим на почвата без никаква нужда да търси път, тъй като дърветата растяха доста отдалечени едно от друго. И двамата мълчаха — Алек все още потиснат от неприятния инцидент, Дирак зает със своите уреди. Не бяха изминали няколко километра, и Дирак внезапно спря.

— Пеперуди! — каза той тихо.

— Тоя път бяха три пеперуди, все тъй сини и изящни като тая, която бяха убили. Те без никакъв страх кацнаха точно пред всъдеходката. Алек ясно забеляза в погледите им любопитство, но не и тревога. След като я разгледаха добре, пеперудите като три стари приятелки обърнаха глави една към друга, пипалцата им оживено замърдаха. Отново на Алек се стори, че до слуха му достигна тиха музика.

— Подай ми магнетофона! — каза той.

Алек бързо смени ролката, след това предпазливо отвори вратата. Отначало пеперудите не реагираха, но когато той се отдели съвсем от машината, те ужасено трепнаха с крилете си, после с паническа бързина отлетяха.

— Басирам се, че ще се върнат! — каза Алек тихо. — Но ти не излизай, ще ги изплашиш с твоята желязна глава...

Той остави магнетофона на земята и натисна контакта. Само след миг в странната гора зазвуча една от прелюдиите на стария Бритън. Звучите излизаха от миниатюрния апарат чисти и съвършени, гората ги поемаше, мекият кристален въздух ги отнасяше в далечината. Измина близо минута, преди да долети първата пеперуда. Тя кацна съвсем близо и впери своя очарован поглед в магнетофона. Веднага след това прелетяха и другите две. Алек дори не помръдна — те го погледнаха с плахо любопитство и веднага след това сякаш го забравиха. Малкият апарат ги привличаше с някаква неудържима сила, те пристъпваха все по-близо и по-близо до него, доверчиви и кротки, забравили сякаш всичко друго на света. Сега в погледите им нямаше нищо друго освен някаква тиха радост, някакво щастливо опиянение. Но при мотива на бурята те внезапно се разтревожиха, дори политнаха уплашено във въздуха, но бързо се върнаха. Финалната част изслушаха като втрещени. Алек натисна контакта, музиката прекъсна. Настана дълъг миг на тишина, след

това към небето се понесе хор от неописуеми звуци — едновременно и нежни, и умолителни. Алек се усмихна.

— Искат още — каза той тихо.

— Несъмнено — измърмори в своята желязна кабинка роботът.

Пеперудите уплашено погледнаха нататък и веднага отлетяха, Алек забеляза, че кацнаха на близките дървета, и до слуха му отново стигна тяхната нежна молба.

— Е, стига за днес! — усмихна се отново Алек и влезе в машината. — Карай, Дирак!...

Всъдеходката безшумно запълзя по килима.

— Имаш думата, Дирак! — обади се Алек. — Чакам да чуя твоето компетентно мнение...

Но този път роботът не бързаше да отговори.

— Първите изводи ми се виждат доста абсурдни! — каза Дирак някак без желание.

— А именно? — запита иронично човекът.

— Направи ми впечатление, че те не се изплашиха от машината, а от нас. Може да се допусне, че машина са виждали и друг път, а хора не. Това, че именно ние излязохме от машината, ги изненада, може би те са очаквали да видят нещо друго...

— Точно тъй... — кимна Алек. — И друго?

— Това е същественото...

— Не ти ли направи впечатление как възприемаха музиката? Та те я слушаха съвсем като хора... Й при това като че ли по-добре от хората я разбираха...

Но по този пункт Дирак не беше съгласен.

— Не знам дали си чел книгата на Фанзен „Животните и музиката“ — каза той. — Там има описани дори още по-любопитни случаи...

В продължение на няколко часа сините пеперуди се мяркаха непрекъснато пред очите ми, след това безследно изчезнаха. Едва към обяд те направиха едно откритие, което накара мисловният апарат на Дирак да се нажежи едва ли не до бяло. Те намериха домовете на пеперудите.

А бяха наистина домове, строени от разумни същества, в това нямаше никакво съмнение. Дори Алек, който очакваше да види нещо подобно, стоеше пред тях озадачен. Къщите бяха три,

изработени от стъкло или някаква подобна на стъкло материя. И трите бяха вдигнати на няколко метра от земята върху метални пилони. Всички връзки между отделните стени и детайли също бяха метални. И домовете не приличаха всъщност на жилища, а на огромни кафези, без никакви вътрешни съоръжения освен няколко тънки напречни греди. На една от тях бяха кацнали две пеперуди и ги гледаха стреснато и уплашено. Всезнаещият Дирак веднага се зае да анализира обстановката.

— Металът е по всяка вероятност никел — каза той. — А стъклото е много фино производство, почти не отстъпва на нашето кристално стъкло. Вдигнати са над земята вероятно за да се избягнат влагата и наводненията. Прозорци няма, но виждам нещо, което прилича на естествени вентилатори.

— А според теб за какво служат тия гълъбарници? — попита Алек.

— Очевидно в тях живеят пеперудите...

— Искаш да кажеш, че неразумни същества могат да строят жилища от стъкло и никел? — запита Алек иронично.

— Съвсем не искам да кажа това — отвърна Дирак. — Но ясно е, че разумни същества са построили това за твоите музикални безделници.

Изразът съвсем не беше лош за един робот и Алек се усмихна.

— А къде са според теб тия разумни същества? Нима те нямат свои собствени къщи?... Нима нямат пътища, складове, магазини?

Дирак мълчеше затруднен.

— Наистина всичко това е много странно — отвърна най-сетне той. — Но ако смяташ, че тия пеперуди влизат в шахти да копаят руда и след това леят от нея метал — горчиво се лъжеш...

— Все пак размърдай си малко ума! — каза Алек отмъстително. — Все трябва да имаш някакви предположения...

— Имам най-малко двеста — отвърна Дирак недоволено. — Но е безсмислено да се правят предположения, преди да имаш достатъчно факти...

— Все пак кажи най-сериозното между тях.

— Най-сериозното?... Ами да кажем, че това е някакъв резерват за пеперуди и че разумните същества са им осигурили тук възможно най-добри условия за съществуване...

— Можеш пък да излезеш прав — вдигна рамене човекът.

До вечерта те видяха още няколко групи домове за пеперуди. И те бяха направени от същите материали, макар да се различаваха по форма. Можеше наистина да се говори за някакво архитектурно разнообразие, но по своето вътрешно устройство всички бяха еднакви. И в нито един от тях не намираха някаква вещ, която да докаже, че пеперудите водят разумно съществуване.

Нощта ги завари сред безкрайния лес. Въпреки че нямаше от какво да се плашат, Дирак настоя да пренощуват във всъдеходката. Наистина на Алек щеше да му бъде много по-удобно да преспи на открито в спален чувал, но роботът беше неумолим. Алек веднага се свърза със звездолета и подробно разказа на Казимир последните новини. Казимир го изслуша внимателно, без да го прекъсва, но накрая отбеляза:

— Не е възможно, Алек, да няма някакъв друг живот. Щом има пеперуди, не може да няма поне и гъсеници...

— Наистина — трепна Алек. — Как не ми мина през ума...

— На мене ми мина — обади се Дирак. — Но факт е, че не срещнахме нито една... Възможно е тук пеперудите да се размножават по някакъв друг начин.

— Може и така да е — вдигна рамене Казимир. — Ако има гъсеници, те трябва да бъдат големи като телета... Не е възможно да не ги забележите...

— Не сме ги търсили — каза Алек.

— Не, по дърветата няма гъсеници — каза категорично Дирак. — Аз установих това... Пък в края на краищата те нали ще се хранят с листа? Колкото и да гледах — не видях нито един прояден лист...

— И все пак внимавайте! — каза загрижено пилотът. — Тая прекалено стерилна природа крие в себе си някакви съвсем непознати опасности...

След разговора с Казимир те угасиха всички светлини и всъдеходката като че ли потъна в някаква черна бездна — така тъмна беше нощта. Хела нямаше луни, само звездите трепкаха на

далечното непознато небе. Никакъв звук не достигаше до слуха им, сякаш се намираха в някаква изолационна камера. Пустош и тишина, по-потискащи, отколкото в междузвездните пространства. Алек се опитваше да заспи, а не можеше — въображението му бе все още възбудено, сетивата изострени. „Що за призрачен свят! — мислеше той неспокойно. — Нима е възможно природа, която да роди само един-единствен животински вид?“

— Не спиш ли, Алек? — чу той мекия глас на Дирак до себе си. — Да ти дам някакво успокоително хапче?

— Не, няма нужда, приятелю! — отвърна с благодарност човекът.

Той заспа с тревожните мисли и все пак сънят му бе спокоен и непробуден. Когато отвори очи, стори му се, че е спал едва ли не мигове, а над него в илюминатора блестеше ярко и топло синьото небе.

4

На другия ден към обед те се натъкнаха на своето най-голямо откритие.

Отначало нямаха чувството, че са видели нещо необикновено. Постройките бяха изградени на малко, голо възвишение, богато огряно от слънцето, и по всичко напомняха на гигантски оранжерии. И при това бяха построени не върху метални пилони, а направо върху земята. Както навсякъде досега, никакъв път или пътека не водеха към тях, никакъв признак на живот не се забелязваше наоколо. Странните постройки блестяха на върха на хълма самотни и нереални като в някаква старинна приказка.

Всъдеходката леко изпъпли по възвишението, двамата побързаха да слязат. Но още щом наближиха стъклените стени, те смаяни спряха. Не, това не бяха домове на пеперуди, това беше нещо съвсем друго. Вътре имаше тръби, проводници, някакви мебели, прилични на шкафове, дълги емайлирани хладилници. И още доста неща можеха да се видят през прозрачните стени, само

хора нямаше, макар че всеки предмет напомняше за присъствието на разумни същества.

И врати нямаше. Те обходиха от всички страни просторната стъклена сграда, но не видяха ни най-малък белег на каквото и да е отворстие, сякаш тя бе отделена херметически от света.

— Как си обясняваш това чудо? — попита Алек озадачен.

— Може би се отварят с някакъв механизъм — каза Дирак.
— Или пък имат подземни входи.

— Направи ми един отвор!... Колкото да влезем!...

Дирак нагласи лъчевия пистолет на най-малък интензитет и само с едно леко движение на ръката изряза в дебелината стъклена стена отвор с размерите на една малка врата. Пръв влезе Дирак, след него човекът. Още след първите крачки Алек възбудено възкликна:

— Погледни, Дирак!... Басирам се, че това е термометър! И то най-обикновен живачен термометър...

— А това е отоплителен радиатор! — каза Дирак, като отлепи ръката си от някакво бяло емайлирано шкафче.

Наистина вътре беше много топло, но меката равномерна топлина приличаше на жива и бе много приятна. Алек приближи един от хладилниците и внимателно отвори похлупака. На неговото дъно бяха наредени шест превъзходни жълтозелени пъпеша. Алек ги погледна учуден, после взе един от тях в ръката си.

— Това според теб какво е, Дирак? — запитва той весело.

— Навярно яйца — отвърна спокойно Дирак. — Яйца на синята пеперуда...

— Точно тъй! — каза Алек зарадвано — То е топло, Дирак... Това съвсем не е хладилник, това е най-обикновен инкубатор...

Но Дирак не отговори — погледът му бе насочен някъде над рамото на човека.

— Гъсениците! — каза той тихо.

Дирак рязко се обърна. В дъното на дългото помещение той наистина видя две гигантски гъсеници, мъхнати и зелени, впили възмутените си погледи в неканените гости. И двете стояха изправени, като се придържаха леко с горните си крачка към най-

близките предмети. Целият им вид подсказваше, че те са господарите тук, че това е техен дом.

— Здравейте, господа! — каза Алек дружелюбно.

Не се чу никакъв отговор, гъсениците все тъй гневно го гледаха. „Доста глупаво излезе“ — помисли смутено човекът. И с яйцето в ръце той се почувствува едва ли не като крадец, влязъл без разрешение в чужд дом. Алек се обърна да го остави, но движението му излезе непресметнато, яйцето се изплъзна от ръцете му и с трясък се разби на пода.

Алек бързо погледна към гъсениците. Техният гняв бе преминал в уплаха. И преди да направи най-малкото движение внезапно рухна като скосен на пода. Дирак светкавично насочи оръжието си към неочаквания враг, двете гъсеници просто пламнаха под изстрелите му. И в същия миг той усети как тялото му се разтърси, като при силен удар на електрически ток, нишката на неговите възприятия за света мигновено се скъса. Но той не падна, само ръцете му безжизнено се отпуснаха в металния му корпус — затихна тоя едва доловим шум, който беше неговият живот. Внезапно стъкленият дом сякаш се наводни с гъсеници, които бързо запълзяха към своите жертви.

5

Една електрическа крушка светва тъй бързо, както и угасва. Лентата на възприятието внезапно се включи и Дирак се видя окръжен от три гъсеници в смешни работни мантии, с никелови инструменти в ръце. Само в един миг той разбра, че те вършеха това, което веднъж и техниците на Багратионов бяха извършили — те го поправяха. В момента най-близката до тях с бързи ловки движения завинтваше левия му гръден капак, под който бе монтирана неговата предпазна инсталация. Ди-рак бързо се извърна. Намираше се в някаква просторна стая със стени като от слонова кост, изобилна мека светлина блестеше в лещите му.

— Къде е Алек? — запита той гръмко. — Жив ли е?

Изглежда, че бяха разстроили звуковия му регулатор. Той го коригира сам и отново запита със своя обикновен глас:

— Къде е Алек?

Гъсениците не отговориха, гледаха го мълчаливо с очи, в които имаше любопитство и страх. И внезапно в неговия вътрешен автоматичен радиоприемник зазвуча тих и приятен човешки глас:

— Станете!...

Той не разбра смисъла на думата, но бързо се изправи. На няколко крачки от него, подпряна на черно металическо бюро, стоеше сравнително по-дребна сива гъсеница и го гледаше втренчено със своя спокоен и умен поглед.

— Къде е Алек? — за трети път попита Дирак.

Сивата гъсеница го гледаше с недоумение. В следния миг роботът разбра какво трябва да направи и включи гласа си в радиопредавателя. Лицето на сивата гъсеница светна.

— Аз съм Лос от планетата Вар! — каза тя. — Сега ви чувам... Ние сме нечувствителни към звуковите вълни. На звукови вълни приемат нашите пеперуди... Говорете ми чрез вашия апарат.

Дирак не отвърна няколко минути. През цялото време неговият сложен ум с трескава бързина пробваше милиони комбинации. Най-после той реши, че е раз-шифровал основните думи.

— Аз съм Дирак от планетата Земя! — отвърна роботът. — Аз съм мислеща машина БА-6 на конструктора Багратионов.

По сивото мъхнато лице на Лос се появи някакво изражение, което странно напомняше за усмивка.

— Дирак! — каза той. — Здравейте, Дирак!... И простете за малката неприятност, която ви сторихме!...

По-късно Дирак възстанови в репродуктора целия разговор, но сега разбра само смисъла на поздрава.

— Къде е Алек? — запитва той. — Алек е човекът! — Той посочи с ръка ръста му. — Искам да знам, жив ли е Алек?

Лос кимна, след това протегна ръка към някакво копче. Светна екран и Дирак ясно видя своя господар и приятел. Той лежеше под кристален купол в някаква камера, която твърде много напомняше биокамерата на звездолета. Лос приближи кадъра до най-едър план, роботът съвсем ясно долови, че Алек диша.

— Алек е жив! — каза Лос. — Той има електрически шок, който временно го е парализирал... Не се безпокойте за него, ние ще го възстановим...

Дирак отново потъна в своите милиони комбинации.

— Благодаря ви! — каза той. — Да се надявам ли, че това няма да доведе до лоши последици за здравето му?

Но сега пък Лос не разбра.

— Елате с мен! — каза той.

Трите гъсеници, които току-що бяха извършили ремонта, разтревожено се спогледнаха. Лос забеляза това.

— Не се безпокойте! — каза той. — Не ме грози ни най-малка опасност. От него може да се очаква всичко друго освен неразумна постъпка.

Лос се отправи бързо към една от стените, натисна копче, пред него се отвори малка врата.

— Заповядайте! — каза той.

Те се спуснаха с шеметна бързина с асансьора. Когато Дирак преброи осемнайсетия етаж, той спря и те се озоваха в дълъг коридор без никакви видими врати или прозорци. Същата мека дневна светлина, която сякаш не идваше отникъде, правеше ясно видими и най-далечните предмети. Дори за Дирак беше странно да гледа колко бързо Лос запълзя по мекия под, изработен като че ли от някаква коркова материя. Отново спряха пред някакъв знак, Лос натисна кристално копче и те се озоваха в просторна, дълга стая. И тук нямаше прозорци, но въздухът бе необикновено свеж и светлината все тъй ясна. Дългите стени бяха заети с металически шкафове.

— Това е част от моята библиотека — каза Лос. — Тук ще намерите всичко, което ви е нужно — речници, енциклопедии, атласи, предметни помагала. Това ще ви помогне да научите бързо и ефикасно езика ни и да се запознаете с основите на нашата цивилизация... Надявам се, че няма много да ви затрудним... Разбрах, че вие сте една отлична мислеща машина, Дирак, трябва да ви призная, че такива ние още нямаме...

— Аз се безпокоя за Алек — каза роботът. — Ще ми бъде трудно да работя, като не знам какво е неговото състояние.

Лос не разбра, но в неговия добър и умен поглед се появи нещо ласкаво:

— Не ви разбирам, Дирак!... Поработете сега, след туй ще говорим.

След малко Дирак остана сам в библиотеката и веднага се залови за работа. За него не беше нужно да чете безконечните текстове, те просто се отпечатваха в неговото механично съзнание заедно с точките и запетайките и оставаха там завинаги. Той прелистваше и прелистваше неуморно и педантично и само от време на време спираше за няколко минути. Тогава в него с бясна бързина започваха да работят милионите клетки, за да асимилират храната и да я превърнат в плътно знание. В края на осмия час при него отново дойде Лос.

— Алек е в пълно съзнание — каза той. — Първата му работа беше да попита за вас...

Нещо нечуто избръмча в металическите гърди на робота.

— Благодаря ви — отвърна Дирак на езика на Вар. — А мога ли да го видя?

— Разбира се — каза Лос. — Но за да не губите време — по-добре на телеекрана...

Лос натисна контакта, на широкия сребрист екран веднага се появи лицето на Алек. Сега изглеждаше малко омърлушено и бледо като на човек, който е преминал тежка болест. Но щом видя Дирак, очите му радостно светнаха, слаба руменина зачерви бузите му.

— Здравсти, Дирак! — каза той.

— Здравей, момче!... Как се чувствуваш?

— Сносно — каза Алек. — Най-странното е, че за пръв път от толкова време се чувствавам наистина гладен...

— Нима не те хранят?

— Дават ми някакъв гаден петмез... Изглежда, че нашите домакини не обръщат особено внимание на вкусовите усещания.

Дирак се обърна към Лос и му преведе. Като получи отговора, отново погледна към екрана.

— Каза, че храната била достатъчно калорична и витаминозна... И специално приготвена за организми, които се възстановяват...

— Ти говориш с тях? — попита смаяно Алек.

— Да, макар и по доста особен начин.

— Може и да е калорична — въздъхна Алек. — Но да ти кажа право, на мен просто ми се присънва едно добре сварено пиле...

— Съжалявам, Алек — отвърна сериозно роботът. — Но на тая планета няма нищо друго освен гъсеници и пеперуди...

— Да, разбирам... А какво се беше случило с мен?

— Нищо особено... Само един малък електрически шок...

— Не ще да е бил толкова малък — усмихна се човекът. — И досега чувствавам мозъка си корав като билиардна топка...

— Лос каза, че ще ти дадат от нашите хранителни припаси. Имаш ли някакви други нужди?

— Други нужди?... Да, Дирак, тия странни господата нямат нито легла, нито столове... Да не говорим за възглавници и дюшеци. Трябва да ти кажа, че гърбът ми просто се схвана от техните корави гладки плоскости...

Това не беше толкова лесно да се преведе, но Лос схвана в какво се състои работата.

— Разбира се, че имаме меки материи — каза той. — Ще се опитаме да пригледим нещо...

Дирак преведе. И след това побърза да заключи.

— А сега почивай и се възстановявай!... Трябва да те предупредя, че ни чака доста работа.

Дирак прекара в библиотеката още три дни. През цялото време само Лос го посети на няколко пъти и си отиде доволен от постиженията на своя ученик. На края на третия ден той води дълъг, обстоен разговор с робота. Дирак разбра, че Лос сериозно се готвеше за своя пръв разговор с човека.

6

Двамата стояха на верандата на лечебния институт, която гледаше към гората. Тук природата напомняше малко повече на земната природа, особено с дърветата, които приличаха на гигантски храсти, обсипани с хиляди цветове — едри и ярки. И въздухът бе малко по-хладен и влажен, носеше в себе си едва доловимия солена дъх на океана. Гъсениците се бяха погрижили да ги оставят на спокойствие и сега тук никой не пречеше на

разговора им. Алек внимателно слушаше спокойния и равен разказ на Дирак.

— Вар е една от трите планети на звездата, която те наричат Зита — започна той. — На най-близката до Зита планета няма живот, тя е нещо като нашия Меркурий. На втората планета има богат и разнообразен живот, който много напомня нашата мезозойска ера...

— Тъй ли? — погледна го любопитно Алек. — Ще трябва, изглежда, да се отбием и там...

— Няма да бъде съвсем безопасно — каза Дирак. — И Вар е сравнително млада планета. Най-древната ѝ фауна не се е различавала съществено от земната. Но в палеолита се появява за пръв път синята пеперуда. Именно нейните ларви, гъсениците, са наложили коренен прелом в развитието на животинските видове, като просто са прекратили това развитие. За разлика от всички други животни те са притежавали едно необикновено оръжие — електрически заряд. Това не е ново нещо в природата, но гъсениците на Вар го притежават в изключителна сила. Впрочем ти сам можа да се увериш в това, макар че те не са искали да те убият, а просто да те зашеметят...

— И доста успешно — измърмори Алек. — Навярно ще се чувствавам зашеметен за цял живот...

— Отначало те са избивали другите животни просто за самоотбрана — продължи Дирак. — Храната на гъсениците е изключително растителна, те в никаква степен не са били заинтересувани от запазването на някои животински видове, По-късно те са започнали да ги унищожават напълно съзнателно, за да осигурят пълна безопасност за себе си и особено за пеперудите, които са съвсем безпомощни в средствата си за самоотбрана...

— У кого се явява по-напред съзнанието — у гъсениците или пеперудите? — запита Алек.

— Според мен у гъсениците — отвърна Дирак. — Но те никъде не твърдят такова нещо, за тях при всички положения пеперудите си остават по-висши същества. Но факт е, че при гъсениците за пръв път се появяват трудът и организираният обществен живот. Разбира се, при тях то е станало на друга основа, главно за защита от неблагоприятни атмосферни условия,

особено то се отнася до пеперудите. След като изтребили просто до крак всички по-висши организми на планетата, по-къс но те са унищожили с химически и други средства и низшите видове — насекоми, паразити и пр...

— Доста кръвожадно племе! — обади се Алек.

— Ни най-малко!... Тая дума изобщо не съществува в техния речник. Не съществуват също такива понятия като омраза, жестокост, ненавист, алчност и други от тоя род. Понятията щастлив, радостен, тъжен те употребяват само когато говорят за пеперудите. Гъсениците просто нямат емоционален живот в земния смисъл на тая дума...

— Това не може да бъде! — възкликна неволно Алек.

— Точно тъй е! — отвърна сериозно Дирак. — Изглежда, че цялото им съществуване е определено от биологичния принцип. Те не са в точния смисъл на думата безполови, но са лишени съвсем от полово чувство. Инстинктът им за продължение на рода се проявява в грижата, която полагат за пеперудите, и в стремежа да стигнат невредими до тая фаза. Това е толкова силно у тях, че определило всичките им обществени отношения...

— Не ми се вижда много научно — пошегува се Алек.

— За Вар то е напълно научно — отвърна сериозно роботът. — И на тая основа развитието на тяхното общество е съвсем различно от нашето. Преди всичко те не са имали раси и нации. На Вар не е имало нито една война освен войната им срещу животинските видове. Но не е имало също така класи и класови стълкновения. От самото начало досега тяхното общество е колективно и в най-общия смисъл на думата комунистическо... Но за тях принципът „всекому според нуждите“ е неприложим...

— Не те разбирам.

— Ами при тях просто не съществува понятието нужда. Нужди те като че ли нямат, от живота вземат само необходимото. Всички свои мечти, надежди и желания те прехвърлят на своето второ съществуване като пеперуди. И това за тях не е ни религия, ни някаква идея, а съвсем естествено състояние. Щом като са лишени от чувства и страсти — тяхното настояще в известен смисъл им е безразлично...

— Но тогава те са дълбоко нещастни! — възкликна неволно човекът.

— Надали! — отвърна роботът. — По-скоро те са спокойни и уравновесени, понеже се движат към определена цел и са сигурни, че ще я постигнат. Всяко мислещо същество, което има някаква цел пред себе си, не може да бъде нещастно, Алек! Та нима според тебе аз съм нещастен?

— Е, не, разбира се — измънка Алек. — Но тогава не разбирам какво подтиква към наука и прогрес тяхната цивилизация?

— Ти разсъждаваш съвсем като земен човек — отвърна Дирак. — Науката може да се развива дори ако няма хора. Представи си, Алек, че човешкият род измре внезапно от някаква непозната епидемия. И на света останат само машините на Багратионов. Не, науката няма да умре! Ние ще продължаваме да я развиваме, докато ви възпроизведем отново, та макар да почнем от обикновената амеба. В края на краищата науката е такава материя, която, веднъж създадена, почва да се разви на неудържимо по своите собствени закони, понякога дори против интереса на хората, но на Вар не е така. Тук хората-гъсеници се отнасят към науката строго рационално. Понякога те съзнателно ограничават разви тието на някои науки, особено на техниката. Те правят всичко възможно да се придържат към един колкото е възможно по-естествен, почти спартански живот. Например те никога не са произвеждали оръжие за самоизстребление. Те познават атомната енергия, но си служат с нея главно за отопление на планетата. На теория те познават термоядрената енергия и аниhilацията на антивеществото, но не се стремят към практическото им осъществяване. Те познават и трите форми на съществуването на материята, а транспортните им средства са ограничени до минимум и се отнасят главно до превоза на стоки. Преди три века те са имали космически кораби, с които са разучили системата на Зита. Сега те са престанали да ги произвеждат, защото смятат това за напълно безсмислено. Но в замяна на това при тях на особено високо ниво са медицината и отчасти биологията, която не е наука за обществено достойствие. Те например не познават инцидентната смърт вследствие на болест или нещастен случай.

— Философия имат ли? — прекъсна го Алек. Дирак замълча затруднен.

— Срегнах това понятие — каза той. — Но не срегнах никъде названието на нито един философски труд... Може би тя се отнася само до пеперудите...

— Започна да ми става ясно! — каза Алек. — По цялата тая логика гъсениците навярно нямат изкуство...

— Почти нямат, ако не се смята архитектурата и някои елементи на декоративната живопис. Изкуството е достояние на пеперудите, у които емоционалният живот е силно развит и представлява основа на тяхното съществуване. Те смятат тая фаза за по-висша, макар да не им е съвсем ясно защо. Това е фазата на щастливото съществуване — на емоциите, на красотата, на любовта и в крайна сметка на половото размножение...

— Та няма емоционалният им живот е свързан само с наличието на полово чувство? — запитва учуден Алек.

— В края на краищата така излиза — отвърна Дирак затруднен. — Но може би моето заключение е прибързано. Впрочем ти знаеш какъв тежък период преживя човешкият род във връзка с повяхването на половото чувство. Хората на нашата земя бяха почнали да приличат на гъсеници, без да имат надеждата да станат пеперуди...

— Това е така — кимна Алек.

— Тук гъсениците са спасени от тая драма, защото тя е за тях естествено и временно състояние. Те живеят с надеждата, а понякога тя е повече от живот...

— И ти знаеш повече, отколкото трябва да знае една мислеща машина — измърмори Алек. — Интересно, докъде ще стигне това?...

— Ти мислиш — до някакво чувство? — запитва предпазливо Дирак.

— Възможно! — още по-предпазливо отвърна човекът. — Но кой е тоя Лос?...

— Сега ще разбереш... У тях двете фази на съществуване са строго ограничени по време. Първата фаза — на гъсениците — е точно четиридесет години. Те могат да увеличат или намалят тоя срок, тъй като отдавна им е известен кодът на наследствеността, но го смятат за най-целесъобразния срок по много причини. Точно в края на срока те се превръщат в какавиди и след десет месеца от тия какавиди излитат пеперудите. Както разбрах — те

помнят своето минало и не представляват една нова, току-що родена индивидуалност. Гъсениците им са оставили за техния живот най-хубавата и най-стабилна в климатично отношение част на континента — тая около екватора. Самите те са останали да живеят в по-суровия климат край океаните — тук са техните градове, заводи, тяхната цивилизация. Пеперудите живеят, без да полагат никакъв труд. Единствената им полезна дейност е продължението на рода. Любовният живот не е ограничен по двойки в никакъв съпружески институт. Изглежда, че у тях това чувство се ражда стихийно и времето му е неопределено. Цялото им задължение към тяхното целокупно общество е да снасят яйцата на определени места — за всичко друго имат грижа гъсениците. Но за своето красиво безделие те са наказани от природата да живеят твърде малко — само десет години...

— Десет години безделие съвсем не са малко! — усмихна се Алек.

— Сега да се върнем към Лос — продължи Алек. — Както сам разбираш, 40 години е твърде къс срок, за да се поддържа на необходимото ниво една толкова сложна цивилизация. За да се превъзмогне това, начело на тяхното общество стои съвет от двайсет старейшини, всеки от които носи името Лос. На езика на Вар това значи тъжен. Светът на тъжните управлява цяло едно общество, на което единствената цел е щастие чрез прераждане...

— Чудесно! — измърмори Алек.

— Но те надали мислят така! — каза Дирак. — В края на четиридесетте години всеки от тях, избран за Лос, спира по изкуствен начин своето биологично развитие. Лос не стават ни какавиди, ни пеперуди. След десет-месечна летаргия те отново се събуждат гъсеници, изкупителна жертва на своето общество. Те нямат своя лична цел, своя надежда за щастие. Те са не само тъжни, те са и безнадеждни... Единствената им цел е да обслужват низшата фаза в развитието на тяхното общество...

— Може да са безнадеждни и тъжни, но аз наистина им завиждам! — каза тихо човекът.

Дирак не отговори веднага, неговите кухи лещи някак особено настойчиво се впиха в човека.

— Много се съмнявам, че си напълно искрен, Алек — каза най-сетне той. — Ненапразно Казимир твърди, че не е виждал по-жизнен човек от тебе в живота си.

— Какво значение има това?

— Как да няма!... Та ти не можеш да се откажеш от нищо, Алек. Дори от един дюшек или от едно варено пиле...

— Та именно затова! — възкликна човекът. — И трябва да ти кажа, че винаги съм се съмнявал в смисъла на тия висши цивилизации, които не могат да раждат мъченици и герои...

— Това е глупаво — каза Дирак. — Ти наистина ме учудваш...

— Може и да е глупаво — сви рамене човекът. — Но аз така го разбирам...

— Дори Лос не го разбира така, макар да е един вид мъченик на обществото си...

— Той е Лос номер едно?

— Точно тъй...

— А кой ги избира?

— Ти се досещаш, че това не става по парламентарен начин. Това е власт, към която никой не се стреми, тъй като не носи облаги, а тъга. Съветът сам посочва бъдещия Лос между най-способните в отделните клонове на науката и цивилизацията. Всеки Лос, щом стигне 150-годишна възраст, независимо от своите заслуги към обществото автоматично се изключва от съвета и скоро след това, оставен без цел и смисъл в своето съществуване, умира...

— Малко жестоко е — каза Алек. — Но така трябва да бъде...

Той помисли малко и добави:

— Искам да видя Лос...

— Ще го видиш утре — каза Дирак. — Но те съветвам да бъдеш с него крайно предпазлив и внимателен...

— Какво искаш да кажеш?

— Може би с това трябваше да почна — каза Дирак. — Там е работата, че Лос отказа да ме пусне до всъдеходката. Аз исках да се свържа с Казимир, но от предпазливост не му казах това. И все пак той не ме пусна. Струва ми се, че те ни смятат за нещо като свои пленници.

— Мислиш ли?

— Може би се страхуват от нас, затова искат да ни изолират от нашата база. И трябва да кажа нещо важно, Алек. Те смятат, че сме пристигнали тук с ракетата, те не знаят, че около Вар кръжи нашият звездолет. От своя страна аз не им казах истината.

Алек го погледна любопитно.

— Честна дума, Дирак, не знаех, че си способен на лъжа — каза той.

— Способен съм на всичко, щом става дума за вашата безопасност — отвърна роботът. — И затова смятам, че трябва да бъдеш предпазлив с него и да разсееш всичките му съмнения.

Алек замълча.

— Мисля, че ще се разберем — каза той най-сетне. — С един тъжен човек винаги можеш да се разбереш. Само не с един безчувствен.

При последната дума той трепна вътрешно, но Дирак по нищо не се издаде, че е разбрал последната дума като някакъв лош намек. И за да отклони разговора, човекът бързо погледна часовника си.

— Точно след четиридесет и пет секунди те ще ми донесат храна — каза Алек. — Тия гъсеници са наистина дяволски точни...

— И на мен това ми направи впечатление — отвърна безстрастно Дирак.

Той се загледа в часовника си. Сега и двамата мълчаха и Алек ясно усещаше соления дъх на океана, който привечер се усилваше. Слънцето се бе скрило, чудната гора бе потънала в мек здрач, неизмеримо самотна и тъжна в тоя час на деня. Алек тихо въздъхна.

— Много ми се иска да видя една сърна — каза той тихо. — Или поне една обикновена козичка...

Дирак не отговори. Той вдигна глава от часовника си и погледна към дъното на верандата. Там се бе появила една зелена гъсеница, която бавно тикаше пред себе си маса на колелца.

Вратата пред тях се отвори и те влязоха в грамадна зала със син, сводест таван, който приличаше на небе. Никакви мебели не се виждаха в залата и все пак тя изглеждаше някак особено празнична и тържествена. В дъното, облегат на тънка метална рамка, ги чакаше Лос. Човекът любопитно се взря в него. Сивото мъхнато лице на старейшината му се видя добро и кротко, но погледът му бе доста жив, съсредоточен и пронизателен.

— Приготвил съм ви изненада — каза Лос и посочи към стената. — Това ли вие наричате стол?

Дирак превеждаше извънредно бързо, почти едновременно с думите на Лос. Човекът погледна натам и се усмихна. Едва сега той забеляза предмета. Стол, разбира се, в никакъв случай не беше, но все пак можеше да служи. Той приближи и се отпусна внимателно върху него. Лос все тъй го гледаше със своя внимателен, нетрепкащ поглед.

— Имам няколко въпроса към вас, Алек — каза той. — А след това ще бъда на ваше разположение.

— Моля!...

— Дирак ми каза, че у земните хора тяхната разумна и емоционална природа съществува съвместно. Смятате ли, че тоя начин на живот е по-съвършен?

— Мъчно ми е да отговоря — каза Алек. — Съвсем повърхностно познавам вашия свят. Но той ми се вижда съвсем разумно и естествено устроен.

— Все пак не можете да нямате някакво принципно становище по тоя въпрос?

— Бих могъл да кажа само, че индивидът, който притежава в себе си двете природи, е по-пълноценен ако не за обществото, то поне за себе си.

— Как да го разбирам? („Внимавай, Алек!“ — прибави Дирак на себе си.)

Алек бързо съобрази, но все пак не можа да разбере какво иска да му каже роботът.

— Ами по най-простия начин — отвърна той внимателно. — Едно плюс едно правят две...

— Тоя начин на размишление ми се вижда доста механичен — каза Лос. — Въглерод плюс кислород правят, струва ми се, отрова...

— Признавам, че примерът ми излезе несполучлив — каза Алек. — Но положително е, че двойствената природа на човека предизвиква в неговата душевност много по-интензивно горене.

— Да, естествено — кимна Лос. — Но трябва ли да се смята интензивността на душевния живот за някакво решително предимство? Не са ли по-важни вътрешната хармония и единство на душевния живот?

— Искях да кажа, че съвместното съществуване на двете природи ги обогатява взаимно и изпълва с вътрешно съдържание — отвърна Алек. — Индивид, който притежава само едната природа, е всъщност полуиндивид.

— Да, това исках да разбера! — каза Лос замислено. — Вие смятате, че на Вар живеят полусъщества? („Много внимавай“ — прибави Дирак от себе си.)

Едва сега Алек разбра накъде клони разговорът.

— Не, не, моля ви се, съвсем не исках да кажа това! — възрази той. — Аз напълно допускам, че вашето общество е по-съвършено и по-естествено устроено от нашето... Но кажете, Лос, нима вие не съжалявате, че не носите в себе си красотата, чувствата и щастието на пеперудите?

— Разбирам въпроса ви — кимна Лос. — Но в края на краищата нали всеки обикновен жител на Вар получава своето щастие. И то не в смесен, а в чист вид, който като качество вие дори не можете да си представите...

Алек се замисли — наистина кой път да избере.

— Сигурно сте прав — каза той колебливо.

— Помислете, Алек! — някак по-живо и по-сърдечно пое разговора Лос. — Нима последователното изявяване на двете начала не е по-целесъобразно? Така те са в чист вид, не си пречат взаимно и могат да се изявят с пълната си сила...

— Нещата не са толкова прости — отвърна съдържано Алек. — Ние се стремим хубавите чувства да облагородяват нашия ум, а умът да прибавя към чувствата своята дълбочина и проникание.

— Това не е отговор по същество — отвърна Лос. — Същата зависимост съществува и при нас, макар етапите да са последователни. Иначе емоционалният живот на пеперудите би бил съвсем примитивен.

— Аз не споря с вас за предимствата на нашите два свята, Лос — каза Алек. — Щом двата са създадени от природата, не могат да бъдат неестествени. Но не могат да бъдат и съвършени. Всеки от тях трябва да търси това съвършенство по законите на своето собствено развитие.

— Това е наистина така — кимна Лос, а Дирак прибави: „Успя да се измъкнеш донякъде...“

Лос помълча малко, после продължи сърдечно:

— Струва ми се, Алек, че вашето общество е изправено пред много по-големи трудности в своето развитие. Тия две начала са много силни, много обособени и много различни. Неизбежно едното ще се стреми да вземе връх и да измести другото... А да търсите хармония и контакт между тях, ми се струва крайно трудна задача...

— Това наистина е така — каза Алек. — Но какво развитие бихме могли да имаме ние, ако не бяха тия две противоречиви същности, които да го подтикват?

— А ако те взаимно се отричат?

— Дори така да е. Все пак това е един подтик към съревнование и прогрес. Но фактически при нас сега положението не е такова...

— Искате да кажете, че разумът се е примирил?...

— Напротив, на мен ми се струва, че по начало той е по-неотстъпчив и неговата агресия е била винаги по-настойчива. И именно няколко негови сериозни победи в историята на нашето развитие му показаха, че сам на бойното поле той е просто един нещастник.

Лос продължително се замисли.

— Представях си, че вашата емоционална природа е много дръзка, жизнена и силна — каза той най-сетне. — И си представях, че вашият разум много трудно може да ѝ се съпротивлява.

— А защо смятахте така? — запита Алек любопитно.

— Както разбрах, вие спадате към хищните животни?

Алек го погледна учудено.

— Какво значи това?

— Та вие се храните и досега с месо на животни — каза Лос.
— У нас само хищниците от предисторически-те времена са се хранили с месо...

— Това не е нищо — намръщи се Алек. — И не може да има никакво значение за човешкия род, претърпял толкова дълго историческо развитие.

— Доста произволно твърдение! — каза Лос с горчивина. — И най-дългото развитие остава навеки кодирано в наследствеността. Иначе как да си обясня вашите войни, вашите революции, вашето взаимно изстребление през вековете. Кървавата история на вашето развитие, съпътствувана от опасния състав на храната, която приемате, не може да не дава една червена окраска на вашата емоционалност... И как тя може да се примири с чистия и безпристрастен разум...

Алек с учудване забеляза, че тия думи го раздразниха. Дали пък човекът-гъсеница не беше прав? Или просто искаше да изтръгне от него някакво опасно признание?

— Мъчно ми е да намеря убедителни доводи, Лос — каза той. — Но за съжаление фактите говорят обратното. Проблем на нашите последни епохи е увяхването на чувствата, а не техният бурен цъфтеж. И въпреки всичките ви предположения трябва да кажа, че нашето общество ми се вижда много по-хуманно от вашето. Ние не сме изстребили живота на нашата планета. У нас живеят на свобода хиляди диви и питомни животни...

— За да имате възможност да ги убивате? — запита Лос. — За да не забравите стария и хубав занаят?

— Не, не е точно така! Ние наистина убиваме някои. Но има огромни резервати, в които изобщо е забранено да стъпва човешки крак...

— Но гъсениците и пеперудите все пак изстребвате...

— Прощавайте, Лос, но при нас те не са разумни същества. Те са просто насекоми. И трябва да ви кажа, че ние не сме изстребили гъсениците, макар да нанасят много сериозни щети на нашите гори. Ние ги пазим само заради красотата на пеперудите, които радват очите на нашите деца...

— Жалко, че не сте донесли някои екземпляри от тях — каза замислено Лос. — Това щеше да представлява безкраен интерес за нашите учени...

— Втори път няма да пропуснем...

— Смятате да установите постоянен контакт с нас? („Много внимавай, Алек“ — предупреди настойчиво Дирак.)

— Целта на нашето пътуване е само една — знанието — отвърна Алек предпазливо. — Но ако вие имате някаква нужда от нас — помощ никога няма да ви откажем...

— Благодаря! — отвърна късо Лос. — Това е, което исках да зная. И сега съм на ваше разположение.

Алек го погледна внимателно.

— Преди всичко имам една молба към вас, Лос — каза той. — Позволете ни да влезем във връзка с нашия въздушен кораб.

Погледът на Лос някак особено се промени.

— За какво ви е тая връзка? — попита той. — Та нали в кораба няма други хора?

— Вие не ме разбирате... Не става дума за ракетата, с която кацнахме. Става дума за фотонния звездолет, кой-та сега кръжи около Вар. Ние имаме с тях уговорена всекидневна връзка. Нашите другари вече се безпокоят за нас...

Лос внимателно впи в него своя пронизателен поглед.

— Наистина ли има такъв звездолет?

— Учудвате ме, Лос... Ако не вярвате на мен, попитайте вашите учени... Та с нашата ракета може да се прелети най-много между две планети...

— Да не би всъщност да искате да влезете във връзка с вашата Земя?

— Не е ли все едно?

— За нас не е все едно...

— Не ви разбирам, Лос... Нима се страхувате от нас?

— Може би имаме някакви причини — отвърна Лос. — И то доста сериозни.

— Наистина е любопитно да ги чуем — каза Алек.

Лос бавно поклати сивата си мъхната глава.

— Не сте искрен, Алек! — каза той с горчивина. — Вие не можете да не ги знаете... Преди всичко вие убихте една пеперуда. От хиляди години пеперуда не е загивала от насилствена смърт. Трябва да ви кажа, че това просто потресе нашето общество...

— Сега бъдете и вие искрен, Лос... Вие много добре знаете, че това е недоразумение... Ние мислехме, че пеперудата е

обикновено насекомо. Дори според жителите на Вар да се изстребват насекоми не е никакво престъпление... Вие сте изстребили милиони видове...

— Това е наистина така... Но и убийството на пеперудата е факт. Жителите на Вар са уплашени и разтревожени.

— Вие трябва да им обясните недоразумението и да ги успокоите. Техният здрав и спокоен разум ще разбере истината.

— За съжаление не е само това. Съветът се страхува, че вашата планета е изчерпана или застрашена от унищожение. И сега вие търсите друга, с подходящи климатични условия, която да колонизирате. Съветът се страхува, че ще ни сметнете за низши същества и с пълно право ще ни изстребите, за да създадете условия за една по-висша цивилизация. Особено много съветът се плаши от вашия хищен произход. И в крайна сметка не е без значение фактът, че вашият разум може да се повлияе от непознати за нас чувства.

Алек дълбоко се замисли.

— Трябва да ви кажа, че всички ваши опасения са по принцип основателни — отвърна той най-сетне. — Но в нашия случай те са съвършено безпредметни. Разбира се, вие не познавате нашия свят, неговите хуманни принципи, така че всяко наше обяснение вие можете да тълкувате просто като измама. Все пак аз ви казвам, че ние нямаме никакво намерение да колонизираме Вар, и аз ви моля да ми повярвате...

— А ако съветът не повярва? Не забравяйте, Алек, че става дума за нашето съществуване.

— Това при всички положения е най-изгодно за вас — отвърна Алек. — Ако се опитате да ни задържите или погубите, нашите другари няма да оставят това без последствие.

— Как да го разбирам? — запита Лос сдържано.

— Достатъчно е само нашият звездолет да прелети ниско над Вар, за да превърне всичко на пепелища. А това не са единствените му възможности.

— Това да го смятам ли за заплаха? Или просто за обикновено изнудване?

— Нито едното, нито другото, Лос... Ние сме дошли при вас като братя. За да не ви нанесем някаква неволна щета, ние напълно обеззаразахме и най-малката вещ, която внесохме във

вашия свят. Навярно сте проверили вече нашата храна и нашите вещи и знаете, че това е истина. И при това, очевидно е, че един звездолет не може да колонизира цяла планета. Във ваш интерес е да се отървете от нас с добро. А ако не ни вярвате — пригответе се след това за отбрана. По-рано от 32 светлинни години ние не можем да дойдем тук, а това са за вас векове...

Алек млъкна. И Лос млъкеше, сивото му лице изглеждаше потиснато и мрачно.

— Благодаря ви, Алек, за вашата откровеност! — каза найсетне той, — Лично аз смятам, че вие имате право. Но решение може да вземе само съветът. Утре ще ви съобщя неговото становище...

След малко двамата крачеха по дългия коридор.

— Мисля, че старият е наистина на наша страна — каза найсетне Дирак.

— Защо? — усмихна се едва забележимо човекът.

— Твоята логика беше безукорна. Като разумни същества те сигурно ще я възприемат... И не съществува наистина опасност да ги заслепят някакви чувства...

8

Екранът светна и в същия миг Алек видя разтревоженото лице на Казимир.

— Алек! — възкликна той. — Какво се беше случило?

— Нищо особено — отвърна Алек спокойно. — Имахме едно малко премеждие, но всичко мина...

— С пеперудите?

— Пеперудите се превърнаха на гъсеници!... Искаш ли да ги видиш?

— Ами щом нямам по-добър избор! — засмя се Казимир.

Известно време Казимир с мълчаливо любопитство наблюдава картините на телеекрана.

— Да, сносна архитектура! — каза той. — Високи врати!... Те прави ли ходят?

— Сега ще разбереш... Но сградите си имат и своите неудобства, разбира се. Стълбите им приличат на детски дървени пързалки... Да се изкачиш до втория етаж е истински подвиг.

— Това ли са те! — трепна Казимир.

— Защо, не ти ли харесват? — усмихна се Алек.

— Бррр!... Навярно ги сънуваш нощем...

— Отблизо са по-симпатични — каза Алек. — И в края на краищата няма никаква опасност да те поканят на танц. Те са съвършено глухонеми.

— Тъй ли?

Няколко минути Казимир ги наблюдава мълчаливо и съсредоточено.

— Факт, че са поносими — обади се той най-сетне. — Изследователите на Алфагея имаха по-лош шанс от теб... Какво ти сториха, Алек?...

— Ще ти разкажа по-късно... Но сега сме в добри отношения, водим философска дискусия...

— На каква тема?

— Старите досадни теми, разбира се.

— Алек, да не криеш нещо от мен?... Къде е Дирак?...

— Бъди спокоен, в пълна изправност е! — отвърна Алек. — Те ни смятаха за нещо като свои пленници, но сега сме свободни... При едно условие, че ще докажем съществуването на звездолета.

Нещо лошо се появи в погледа на пилота.

— Това не е проблем...

— Не, моля ти се, Казимир, не прави глупости. От теб искам само едно — довечера в 11 часа да пуснеш сигнална ракета... Избери най-мощната...

— Сигурен ли си, че си в пълна безопасност? — запита Казимир намръщено.

— Напълно сигурен...

— Колко време ще останеш между тях?

— Мисля, още десетина дни...

— И все пак предупреди ги да внимават... Ако стане нещо с вас, ще им пукна планетата като сапунен мехур.

— Не знаех, че си толкова кръвожаден — усмихна се Алек. — Но кажи нещо за себе си...

— Какво мога да кажа за себе си? — вдигна рамене Казимир. — Просто скучая като бесен... Иде ми да курдисам Дирак втори път, за да побъбря с него.

— Не е лоша идея. Но не забравяй да го прибереш, когато се върнем...

— Защо?

— Как да ти кажа — може би на Дирак първи ще му бъде неприятно да види своето второ аз...

Казимир се засмя.

— Ти си все същият — каза той. — Не забравяй да поздравиш Дирак. Може би е станал чувствителен между тия гъсеници.

— В края на краищата Багратионов не изключва и такава възможност...

— Хайде, не ме размивай!...

— Трябва да вървя, Казимир... — каза Алек. — В бъдеще ще поддържаме редовна връзка...

— На банкет ли си канен?

— Слава богу, поне тая беда ме е отминала — усмихна се Алек. — В менюто си нямат нищо друго освен хлорофил... А понякога дори той е изкуствен.

— Наистина не ти завиждам...

— Довиждане, Казимир...

Екранът угасна.

9

Алек седеше на своя мек стол без облегало и мислеше колко бързо човешкото съзнание се приспособява към най-странните обстановки. Сега всичко около него му се струваше естествено и дори мъхнатото лице на Лос в тоя миг му изглеждаше съвсем човешко. И все пак той не можа да сдържи усмивката си, когато президентът на Вар с чудна ловкост се покатери по отвесната стена до един от най-горните шкафове на библиотеката. Когато се върна, Лос държеше в ръката си лека метална пластинка с изображение, подобно на гравюра.

— Това е първият Лос на нашия свят — каза той. — Наричали са го Лос Философа...

Алек го погледна учуден.

— Дирак ми каза, че вие нямате такава наука.

— Да, сега наистина нямаме — отвърна Лос. — Преди три века тя бе отменена със специален указ на съвета...

Алек се усмихна.

— Това надали би могло да се нарече свобода на мисълта.

— Не знам какво точно разбирате под думата „свобода“, Алек... За нас това е, най-общо взето, липса на принуда...

— Да, нещо подобно...

— При нас няма принуда... При нас свободата на всеки индивид е гарантирана в рамките на нашите закони и традиции...

— За нас е доста повече — отново се усмихна Алек. — Ние под никакъв предлог не пречим на хората да мислят каквото си щат и да излагат това в писмена форма...

Лос се замисли.

— Не знам дали е разумно — каза той.

— И все пак, защо е било нужно да забраните философията?

— Тя се оказа ненужна — отвърна Лос. — Нашата философия търсеше да открие законите на развитието. Тия закони ни ги даде науката. А що се отнася до най-общия закон и най-общата цел, ние приехме, че те не могат да бъдат други освен тия, които природата ни предлага — развитието на индивида от едно по-низше към едно по-висше състояние.

— Ясно и просто! — промърмори Алек. — И все пак предполагам, че е имало и други мнения?

— Да, разбира се — кимна Лос. — Особено силна беше школата на монистите, които защитаваха възгледи, доста подобни на вашите. Те смятаха, че човешката природа трябва да бъде единна и неделима и че науките трябва да се стремят да осигурят това единство. Монист беше и един от най-известните ни философи, наречен Син Тъмния... Сега ще ви го покажа...

Лос отново се покатери по рафтовете и след малко донесе тънка книжка, отпечатана върху някаква специална хартия. На титулната страница имаше фотография, която веднага грабна вниманието на Алек.

— Тоя човек съвсем не е бил лишен от чувства — каза той замислено.

— Може би — отвърна колебливо Лос. — Неговият ум беше особено дързък и неспокоен.

— Бихте ли ни прочели нещо?

Лос някак неохотно разтвори първата страница и започна бавно да чете:

„Накъде се стремиш ти, сляпо същество? Към какво тъмно море текат ручейките на твоите желания? Ти нямаш очи, очите ти са слепи за чудото, което те окръжава. Ти нямаш слух да чуеш гласа на истината. Синият лед на полюсите е замразил навеки сърцето ти. За какво е твоят изстинал ум и за какво са твоите мъртви ръце, щом всичко, което творят, е тъга и безсмислица?“

Лос внезапно спря.

— Но това не е философия! — каза Алек. — Това е поезия...

— Не, не е поезия — отвърна недоволно Лос. — Това са просто мисли, дръзки и необосновани... Поезия могат да творят само пеперудите...

— Бихте ли ми показали някакъв образец на поезия? Лос го погледна учудено.

— Тя не се записва — каза той. — Това е забранено...

— Забранено?... А защо?

— Нима не разбирате?... Поезията на пеперудите е високо от нас и нашия разум... Щом нямаме сетива да я възприемем, по тоя начин ние просто ще я оскверним...

— Но какво е поезия всъщност?

— Поезията е красота! — отвърна Лос убедено.

— И природата е красота...

— Не, това е красотата на тяхното отношение към природата. Красотата на тяхното отношение към любовта... Не зная как точно да се изразя, Алек. Поезията е материализиран израз на движението на душите им. Това са просто квантите на тяхното духовно излъчване, на тяхното непонятно за нас щастие...

Алек мълчеше.

— Но няма поезията им е лишена от мисли? — запита той най-сетне.

— Не, разбира се...

— А те откъде се взимат?...

— Пеперудите мислят въз основа на знанието, което са придобили в своето предишно съществуване — отвърна Лос. — Но това са мисли, огрени от светлина, и тяхната дълбочина е навярно неизмерима...

Дирак неспокойно погледна часовника си.

— Време е да вървим — каза той.

След малко и тримата се изкачиха върху равния покрив на резиденцията: Океанът беше съвсем близо и на осветеното пристанище бяха спрели няколко кораба, широки и плоски като костенурки. Фосфоресциращи кулокранове безшумно стовариха от тях някаква пихтиеста маса, която в тъмнината не можеше да се види. Дъхът на йод и солено тая вечер като че ли беше много по-силен.

— Това са морски водорасли — обади се Дирак. — Те извличат от тях хлорофил...

Но Алек сякаш не го чу.

— Лос, ще ми дадете ли книгата на Син Тъмния? — обади се внезапно той.

— Не, Алек, забранено е да се изнася — каза Лос.

— Забранено е да се изнася на Вар... Но не и на далечната непозната Земя...

— И без туй ще занесете на земята прекалено много знания...

— Аз искам да им отнеса мисли, Лос! — отвърна човекът. — Знанията може би ще се окажат ненужни... Вече никой от нас не може да каже какви знания са нужни на земните хора... Но мислите...

— Вижте! — прекъсна го Дирак.

Те повдигнаха лице към черното небе. Близо до зенита светна облаче и бързо се разрасна като прозрачна виолетова медуза. След няколко минути тя стана съвсем прозрачна, през нея бледо заблещукаха звездите. Алек погледна скрито към Лос — лицето му в този миг сякаш бе озарено от някакви чудни и непривични мисли.

— Красиво, нали? — тихо запитва Алек.

— Да, наистина — отвърна Лос.

Човекът мълчаливо се усмихна.

10

Тримата стояха на брега на Ин, близо до сребристия корпус на ракетата. Поляната около тях бе синя от пеперудите, които бяха накацали по нея. Отново звучеше музика, езерото трептеше като живо, гората на Вар ликуваше. Лос слушаше чрез Дирак, лицето му бе съсредоточено и внимателно, но изразът му не подсказваше нищо. Както винаги, пеперудите се вълнуваха неудържимо, трептяха като езерото и ликуваха като гората. Само железното лице на Дирак бе безучастно, той гледаше към ракетата.

Най-сетне музиката свърши, пеперудите затрептяха с нежните си криле, въздухът отново се изпълни със звуци — тихи и молещи. Но магнетофонът безчувствено мълчеше. Алек го подаде на Дирак и запитва:

— Хареса ли ви, Лос?

— Струва ми се, че ме разбирате! — отвърна замислено президентът на Вар.

— И с право! — усмихна се човекът. — Разбрах, че понякога наистина сте тъжен, Лос... Но никога не сте нещастен...

Нищо не трепна в погледа на Лос.

— Но вие не сте щастлив, Алек! — отвърна той. — Имате и сърце, и ум... Какво повече ви е нужно?

— Аз загубих хората, Лос!...

— Но нали се връщате при тях?...

— Не зная, Лос... Струва ми се, че те ще ми бъдат съвсем чужди.

Лос помълча.

— Вие сте като Син — каза той. — Като Син Тъмния... Аз ви донесох книгата му.

Лос остана на брега. Ракетата се плъзгаше бавно по гладкото езеро, след това усилена хода си меки вълни започнаха да плискат в краката му. И дойде мигът, в който тя литна и като сребърна

стрела се заби в синята плът на небето. Оставаха само мигове и над тях отново щеше да се отвори величествената и страшна пустиня от звезди и мрак.

КРАЙ